

רישום דרך באכדית: מימי ממלכת אכד עד האימפריה האשורית

אמיתי ברוכי־אונא

וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצְאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם

(במ' לג 2)

א. מבוא

'רישום דרך' היא סוגה שנועדה להציג בשיטתיות מידע טופוגרפי על דרך מסוימת.¹ המידע עשוי לעלות על הכתב במקרה שבו אדם מסוים או קבוצה מסוימת הלכו או נצטוו או נועדו ללכת בדרך מסוימת בזמן מסוים. טקסטים מסוג זה עשויים לעלות על הכתב גם על מנת לשמור ולמסור מידע על מסלול אפשרי לתנועה בין שתי נקודות טופוגרפיות. באפשרות הראשונה מתואר אפוא מסע מסוים, ואילו באפשרות השנייה מתוארים עקרונית מסלולה ותנאיה של דרך מסוימת. כל רישומי הדרך האכדיים המצויים בידינו הם מן הטיפוס הראשון, המתאר מסע מסוים.

רישומים אלה מופיעים בשלושה הקשרים ספרותיים: (א) במקרים אחדים רישום הדרך הוא התוכן היחיד המופיע בטקסט, כלומר הוא מופיע ללא הקשר ספרותי מידתי. עם אלה נמנים שני רישומי דרך מן התקופה הבבלית הקדומה (ככל הנראה, מאה י"ח לפסה"נ),² אחד מן התקופה האשורית התיכונה (מאה י"ג לפסה"נ)³ ואחד מן התקופה האשורית החדשה (ככל הנראה, מאה

* המאמר מבוסס על סעיף מעבודת הדוקטור שלי, 'סוגות נפגשות' (ראו להלן הערה 1), שנכתבה בהדרכת פרופ' מרדכי כוגן. בתחילה הוכנו הדברים לפרסום כחלק ממאמר משותף עם חברי ד"ר דוד בן גד הכהן. אני מבקש להודות לד"ר הכהן על הדחיפה לכתיבה ולפרופ' כוגן על ההדרכה, על העצה ועל קריאה של טיוטות של המאמר.

1 המונח 'רישום דרך' נטבע על מנת למלא את החסר בעברית לתרגום המונח הלטיני *itinerarium*. לדיון בהגדרת המונח ראו: א' ברוכי־אונא, 'סוגות נפגשות: תיאורי מסע, תפילות ומסרים אלוהיים בכתובות מלכי אשור', עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תש"ע, עמ' 11–12.

2 A. Goetze, 'An Old Babylonian Itinerary', *JCS* 7 (1953), pp. 51–72; UIOM 2134, ראו: W. W. Hallo, 'The Road to Emar', *JCS* 18 (1964), pp. 57–88, וניתוח ותרגום עברי להלן.

3 W. Röllig, 'Ein Itinerar aus Dür-Katlimmu', *Damaszener Mitteilungen* 1, DeZ 2521, ראו: (1983), pp. 279–284, וניתוח ותרגום עברי להלן.

ח' לפסה"נ).⁴ בכל אחד מן המקרים הללו ייתכן שרישום הדרך היה מצורף למסמך אחר, שהעמיד אותו בהקשר היסטורי מסוים. ואולם אם היה מסמך מעין זה, הוא לא שרד, ובמצב הנוכחי הטקסטים שבידינו נטולים אפוא כל הקשר; (ב) במקרים אחדים משובץ רישום הדרך במכתב, ותכליתו לפרט לנמען את המסלול שתוכנן עבורו על מנת להגיע ממקום הימצאו לנקודה מסוימת. מכתבים אלה נמצאו בארכיונים שונים, אך יש ביניהם זיקה היסטורית ואישית: שניים מהם נכתבו בידי שְׁמֶש־אֲדָד א', מלך אשור (מאה י"ח לפסה"נ), האחד לשליט משועבד⁵ והאחר לבנו, יֶשְׁמֶח־אֲדָד, שְׁמֶלֶךְ על מארי.⁶ מכתב שלישי נכתב ככל הנראה לישֶׁמֶח־אֲדָד זה בידי אחד מאנשיו;⁷ (ג) בהקשר הנפוץ ביותר, שבו מופיעים רישומי דרך במקורות אכדיים, מתייחדים החיבורים באופיים הספרותי; רישום הדרך משולב בתיאור מאורעות היסטוריים במסגרת דיווח על הישגי המלך.⁸

מטרתו של מאמר זה היא לעמוד על מאפייניה וסוגיה של הסוגה 'רישום דרך' באכדית, על דרכי השימוש בה, ועל הרקע להעלאתה על הכתב. זאת, באמצעות סקירה כללית, מיון וניתוח של מבחר מייצג מתוך הטקסטים האכדיים שהגיעו לידינו ונמנים על סוגה זו.⁹ טבעם של רישומי דרך שהם בנויים יחידות יחידות באופן המשקף חלוקה של הדרך למקטעים. ניתן לחלק את הצורות השונות של רישומי הדרך בספרות המסופוטמית לשתי

4 F. M. Fales and J. N. Postgate, *Imperial Administrative Records*, Part II: *Provincial and Military Administration* (SAA XI), Helsinki 1995, pp. 11–13 (#14), וניתוח ותרגום עברי להלן.

5 J. Eidem and J. Læssøe, *The Shemshāra Archive I, The Letters*: ראו: IM 62089 = SH 809 (Historisk-filosofiske skrifter 23), Copenhagen 2001, pp. 70–72

6 G. Dossin, *Correspondance de Šamši-Addu* (ARM 1), ראו: TCL XXII 26 = ARM I 26 (Historisk-filosofiske skrifter 23), Paris 1950, pp. 66–69, וניתוח ותרגום עברי להלן.

7 D. Charpin, 'An Old Babylonian Itinerary along the Hābūr', H. Kühne (ed.), ראו: A 1053, *Dūr-Katlimmu 2008 and Beyond* (Studia Chaburensia 1), Wiesbaden 2010, pp. 33–47 וניתוח ותרגום עברי להלן. רוסקופ מזכירה שלושה קטעים משני מכתבים אחרים שנכתבו בהקשרים דומים, אך רכיבי רישום הדרך מופיעים בהם במפור יחד עם מידע אחר, כך שהם אינם עונים להגדרה שנוסחה לעיל. ראו: ARM I 7 (דוסין, התכתבות [שם], עמ' 37–34); F. Joannès, 'Une mission secrète à Ešnunna', D. Charpin and F. Joannès [eds.], *La circulation des biens, des personnes et des idées dans le Proche-Orient ancien: Actes de la XXXVIIIe Rencontre Assyriologique Internationale [Paris, 8–10 juillet 1991]*, Paris 1992, pp. 185–193; A. R. Roskop, *The Wilderness Itineraries: Genre, Geography, and the Growth of Torah* ([History, Archaeology, and Culture of the Levant 3], Winona Lake, IN 2011, pp. 69–72 ראו פירוט להלן.

8 G. I. Davies, 'The Wilderness Itineraries: A Comparative Study', ראו: *Tyndale Bulletin* 25 (1974), pp. 46–81; D. O. Edzard, 'Itinerare', *RIA* 5 (1976), pp. 216–220; רוסקופ, דרכי המדבר (לעיל הערה 7), עמ' 50–82. רישום הדרך במכתב A 1053, שתרגומו מובא להלן, פורסם בשנת 2010 ולא נכלל אף באחד מן הדיונים הקודמים.

קבוצות על פי המבנה התחבירי של יחידות אלה – 'תיאורי מסע', ו'רשימות מסע',¹⁰ כדלהלן: (א) 'תיאורי מסע' הם רישומי דרך העוסקים במסע מסוים, וכל יחידה בהם מורכבת ממשפטים שלמים, כגון: 'יצאתי ממקום א'; חניתי במקום ב'; ואילו (ב) 'רשימות מסע' הן רישומי דרך העוסקים במסע מסוים, והפרטים הנזכרים בכל יחידה אינם מתקשרים זה לזה כמשפט דקדוקי. 'רשימות המסע' נחלקות אף הן לשני סוגים על פי מהות המידע המופיע בכל יחידה: (ב1) 'רשימת מקטעים', שבה בכל יחידה מצוין מקטע אחד של הדרך (ולעיתים מידע נוסף), כגון: 'מא' לב'; 'מב' לג'; ו(ב2) 'רשימת תחנות', שבה בכל יחידה מצוינת תחנה אחת (ולעיתים מידע נוסף), כגון: 'א' – יום אחד; ב' – שלושה ימים'.

בדברים שלהלן מפורטים המאפיינים של כל אחת מצורות המשנה המתועדות של הסוגה 'רישום דרך': תיאורי מסע, רשימות מקטעים ורשימות תחנות. לכל צורה מובאות דוגמאות מן הכתיבה המנהלית (ללא הקשר ידוע או במסגרת מכתב) ומן הספרות (כתובות מלכים). לשם המחשת דרך השימוש בסוגה הזאת רוב הדוגמאות מכתובות המלכים נבחרו מתוך תיאורים מקבילים של אירוע אחד בכתובותיו של שלמנאסר ג' מלך אשור (859–825 לפסה"ג).

ב. 'תיאורי מסע' (קבוצה א)

בין הדרכים השונות לרישום דרך, 'תיאור מסע' הוא הדרך הקרובה ביותר ללשון המדוברת, באשר הוא מורכב ממשפטים שלמים. כל משפט בתיאור המסע מיוחד למקטע אחד של המסע והוא מפרט בדרך כלל את נקודת ההתחלה ואת נקודת הסיום, את היציאה מן הראשונה ואת ההגעה אל האחרונה או את השהייה בה, ולעיתים הוא מפרט גם את התנועה ביניהן. תיאור המסע הקדום ביותר, היחיד שנמצא מחוץ להקשר ספרותי מיד, מתאר מסע מוכונן של קבוצת אנשים מסוימת לאורך נהר החבור, היובל הגדול של נהר הפרת בצפון-מערב מסופוטמיה. הטקסט (DeZ 2521) נמצא בחפירות בתל א-שיח' חמד, היא דור-פתלם (הנזכרת בו), בארכיון של אשור-אדן (הנזכר בו אף הוא), שהיה בכיר במנהל האשורי באזור במהלך מאה י"ג.¹¹

10 השימוש במילה 'מסע' (ולא במילה 'דרך') נובע מן העובדה שכל הטקסטים שנמצאו מתארים, כאמור, שימוש של אדם מסוים או קבוצת אנשים מסוימת בדרך מסוימת בזמן מסוים, ולא תיאור עקרוני של הדרך.

11 ראו: E. C. Cancik-Kirschbaum, *Die mittellassyrischen Briefe aus Tall Šēḫ Hamad* (Berichte der Ausgrabung Tall Šēḫ Hamad/Dür-Katlimmu 4), Berlin 1996, pp. 19–32; G. Leick, *Who's Who in the Ancient Near East*, London and New York 2002, p. 27

הגדוד ¹² יצא	מן (העיר) תאך.	ילון ב(נהר) מִרְתָּה.
מן (הנהר) הנ"ל.	ילון ב(עיר) מִכְרָשׁ.	
מן (העיר) הנ"ל.	ילון ב(עיר) נִפְרָצַ.	
מן (העיר) הנ"ל.	ילון ב(עיר) לְתַח.	
מן (העיר) הנ"ל.	ילון ב(עיר) קָתָן.	
מן (העיר) קָתָן.	יבוא אל (העיר) דור־כַּתְלָמ.	
(15–1) (אלה) המסעים ¹³ של החרד, שאשור־אֶדֶן יארגן בדור־כַּתְלָמ.		
(19–16) (חורש) שִׁי־כֶנֶת (תשרי) יום 22 שנת האפונים אֶנ־אשור־שִׁמ־אֶצְבַּת. ¹⁴		

דומה כי מחבר תיאור מסע זה חיפש את שביל הזהב בין עמידה בכללי הכתיבה של הסוגה ובין קיצור מרבי. הוא השמיט את כל הפרטים, או הסתפק ברמיזה אליהם, ככל שיכול מבלי לפגוע במבנה הבסיסי של כל יחידה. פועל היציאה מופיע רק ביחידה הראשונה ונעדר מכל האחרות; שמה של כל תחנה נזכר בדרך כלל במפורש רק בהופעה הראשונה שלה, ואילו בהופעה השנייה הוא רק נרמז. אפשר להסביר את החריגה מן הכלל הזה ביחידה האחרונה (הזכרת שם העיר במפורש) באפשרות לקרוא את היחידה האחרונה כולה – כולל נקודת ההתחלה ונקודת הסיום – כמשפט אחד שלם, שהפועל השולט בו הוא 'בוא'. קשה לקבוע מדוע המחבר לא השמיט את פועל הלינה; אפשר שזה משום שביחידה האחרונה מופיע פועל אחר. מכל מקום, ההקפדה על מבנה היחידות, תוך צמצום מרבי בפרטים, עשויה להעיד על תוקפם של כללי הכתיבה והסוגה. רישום דרך זה עשוי להיחשב מקרה ביניים בין שתי הצורות הבסיסיות של הסוגה: היחידות הראשונה והאחרונה וכן החלק השני של כל יחידה (תיאור הלינה) הן 'תיאור מסע', וכל שאר היחידות הן 'רישימת מקטעים'.

כאמור, תיאורי מסע רבים משובצים בכתובות מלכים אכדיות, החל בכתובות מן הממלכה האכדית העתיקה (מאה כ"ג לפסה"נ),¹⁵ עבור דרך מקרה ידוע אחד בכתובת מלכותית מן

12 באכדית: *hurādu* – יחידה מנהלית, ששימשה בתחום האזרחי או הצבאי. ראו: M. Heltzer, 'Some Problems of the Military Organization of Ugarit (Ugaritic *hrd* and Middle-Assyrian *hurādu*)', *OrAnt* 18 (1979), pp. 245–253.

13 זהו תרגום המונח *mardītu* 'מקטע של דרך', בהתאם להוראתו של המונח המקראי 'מסע' בהקשרים של רישום דרך, כגון בבמ' לג 1, 2 (ראו צייטש חלקי בפתח מאמר זה). להוראה זו של המונח האכדי ראו: W. F. Albright, *CAD M/1* (p. 278), s.v. *mardītu* 2; *Yahweh and the Gods of Canaan: A Historical Analysis of the Two Contrasting Faiths*, London 1968, p. 68, n. 36. וכן BDB, עמ' 652, מסע 2. דיוויס הציע להקביל את המונח המקראי 'מסע' למונח אכדי אחר: *harrānu* (מילולית: דרך) המשמש בהוראה קרובה במקרה אחד במכתבי אל־עמארנה (EA 166 26). ראו: דיוויס, מחקר השוואתי (לעיל הערה 9), עמ' 50, הערה 13.

14 DeZ 2521 ראו: רליג, רישום דרך (לעיל הערה 3).

15 HS 1954+ (הראשון פורסם ללא ציון מקומו באוסף YBC), ראו: B. R. Foster, 'Naram-Sin in Martu and Magan', *ARRIM* 8 (1990), pp. 25–44; idem, 'A Sargonic Itinerary', D. Charpin

התקופה האשורית התיכונה (מאות י"ד–י"ג לפסה"נ)¹⁶ וכלה בכתובותיהם של מלכי אשור, במיוחד במאה ט' לפסה"נ, אך לעתים גם במאות ח' וז'.¹⁷ השימוש הגובר ברישום דרך בחטיבה הצבאית-מדינית (אנאלים) בכתובות מלכי אשור החל בכתובת של אֲדַד־נֶרִי ב' שחברה בשנת 893 לפסה"נ.¹⁸ בסוף תיאור ארוך ומפורט של הישגיו הצבאיים של המלך בשנים 901–894 לפסה"נ, בעיקר בחזית המערבית הקרובה יחסית (חֲנַגְלִיָּת), ולאחר שיאו הספרותי של התיאור, מתוארת הדרך חזרה לאשור – שאינה הדרך הקצרה – באמצעות תיאור מסע המורכב משלוש עשרה יחידות המכילות כמויות שונות של רכיבים אופייניים לסוגה זו, למשל:

באותו מסע שלי, עשיתי (דרכי) על גדת החבור. לנתי ב(עיר) אֲרַנְבָּ.

יצאתי מן (העיר) אֲרַנְבָּ. לנתי ב(עיר) טַבְּתָּ.

יצאתי מן (העיר) טַבְּתָּ. נכנסתי אל (העיר) שֻׁדְכָּנָּ. קיבלתי מנחה ומס, מרכבה (ו)זהב.

יצאתי מן (העיר) שֻׁדְכָּנָּ. לנתי ב(עיר) כֶּסֶר.¹⁹

בתיאור זה, בדומה לתיאורים הבנויים מיחידות מורחבות של 'תיאור מסע' שבאו אחרי בכתובות המלכים, נעשה שימוש רב בצורות לשוניות אשוריות, הבולטות על רקע המשלב הבלתי-הספרותי של הלשון האכדית הרגיל בכתובות מלכי אשור.²⁰ ייתכן כי בהופעה הגוברת

and F. Joannès (eds.), *La circulation des biens, des personnes et des idées dans le Proche-Orient ancien: actes de la XXXVIIIe Rencontre Assyriologique Internationale, Paris, 8–10 juillet 1991*, Paris 1992, pp. 73–76; והשוו ברוכיאונא, עבודת דוקטור (לעיל הערה 1), עמ' 51–52.

16 (+) VAT 9968, ככל הנראה מימי אֲדַד־נֶרִי א' (1275–1307 לפסה"נ). ראו: E. Weidner, 'Assyrische Itinerare', *AJO* 21 (1966), pp. 42–46; 'לדיון בתאריך ולתרגום עברי ראו: ברוכיאונא (שם), עמ' 35–45; וכן Y. Bloch, 'qubbatu, qubbutu "mourning, wailing"', *NABU* 2013 no. 28, pp. 47–48.

17 למשל בטקסט המכונה המכתב לאשור של סרגון ב': W. Mayer, 'Sargons Feldzug gegen Urartu: 714 v. Chr. – Text und Übersetzung', *MDOG* 115 (1983), pp. 65–132.

18 בשל חשיבותה כמקרה הראשון של רישום דרך בכתובות מלכי אשור, מובא תרגום מלא של כתובת זו בנספח למאמר זה.

19 A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium*, A.0.99.2 lines 105–108, Toronto 1991, pp. 153–154. *BC, Part I: 1114–859 BC* (RIMA 2), Toronto 1991, pp. 153–154. ליחידה המלאה המכילה את רישומי הדרך ראו שורות 100–119 של כתובת זו בנספח. לרקע ההיסטורי של האירועים ראו: A. K. Grayson, 'Adad-nirari II (911–891 B.C.)', J. Boardman et al. (eds.), *The Cambridge Ancient History*, III,1: *The Prehistory of the Balkans, the Middle East and the Aegean World. Tenth to Eighth Century B.C.E.*, Cambridge 1982, pp. 249–251.

20 תדמור הציע לראות בריבוי תכונות הלשון האשוריות בכתובות המלכים במחצית הראשונה של מאה ט' השתקפות של נטייתם הלאומית האשורית של הסופר ושל אדוניו. ראו: ח' תדמור, אשור, בבל ויהודה: מחקרים בתולדות המזרח הקדום, ירושלים תשס"ו, עמ' 9. ואולם הסבר זה מתבסס על הנחה שאינה מבוססת דיה, ולפיה התופעה מוגבלת לכתובותיהם של תכלתי-נגרת ב' ובנו אשור-נצרפל ב', ואינו לוקח בחשבון את הריכוז של התופעה בסמוך למאפיינים של רישום דרך. על הצורות האשוריות

של יסודות לשוניים אשוריים משתקפת לשונו של מקור מנהלי ששימש את הסופר בעת חיבור התיאור.²¹ את שילוב מאפייני הסוגה 'רישום דרך' – המנהלית בעיקרה – בחטיבה הצבאית־מדינית בכתובות מלכי אשור – שהן יצירות ספרותיות – הוצע לראות כאמצעי ספרותי שנועד להמחיש את האידאולוגיה האשורית, ולפיה אזור נהר החבור הוא חלק מארץ אשור המקורית, וההתנהלות בו נושאת אופי מנהלי ולא צבאי.²² אם כן אפשר לראות את מאפייני הסוגה רישום דרך בחטיבה הצבאית־מדינית, כמו את הריבוי של הצורות האשוריות בסמוך להם, כהשתקפות של המקור המנהלי ששימש את מחברי הכתובות, אשר בחרו מטעמים רעיוניים להעלות אותו מ'מאחורי הקלעים' הספרותיים אל קדמת הבמה.²³

שימוש ביחידות של רישום דרך מסוג 'תיאור מסע' הפך מאפיין מובהק של החטיבות הצבאיות־מדיניות בכתובותיהם של שלושת המלכים שמלכו סמוך לאחר אֲד־נֶרֶי ב'. להלן מובא קטע מתוך הכתובת של נינו, שלמנאסר ג', החקוקה על המונולית מכורח', ובו תיאור חלקו השני של המסע שערך בשנתו השלישית (856 לפסה"נ):

(סור 2, 40–84) יצאתי מן (העיר) כַּר־שלמנאסר. חציתי את הר חֶסֶם. ירדתי אל ארץ בית־זַמֵּן.

יצאתי מארץ בית־זַמֵּן. חציתי את (הר) נַמְדַן (והר) מֶרְחֶשׁ. חצבתי במכושי נחושת דרכים צרות (ב)הרים הקשים, אשר עומדים בניצב אל השמיים כמו להב מחודד של חרב. העברתי את מרכבותי ואת צבאותי. ירדתי אל ארץ אֶנְזֶה של ארץ אֶשָּׂא. ידי כבשו את ארץ אֶנְזֶה על סביבותיה. הרסתי את עריה, החרבתי (ו)שרפתי (אותן) באש. שללתי את שבויהם, רכושם, וצידם ללא מספר. עשיתי צלם גדול של הוד מלכותי. כתבתי עלי את תהילת

M. Worthington, 'Linguistic and Other Philological Studies in: בכתובות מלכי אשור ראו: the Assyrian Royal Inscriptions, c. 1114–c. 630 BC', Ph.D. dissertation, University of Cambridge, 2007, pp. 222–270

21 על המקורות המשוערים ששימשו בעת חיבור כתובות המלכים ראו: תדמור (שם), עמ' 10.

22 ראו: S. Favaro, *Voyages et voyageurs à l'époque néo-assyrienne* (SAAS 18), Helsinki 2007, והשוו רוסקופ, דרכי המדבר (לעיל הערה 7), עמ' 102–104.

23 ראו, בהרחבה, ברוכי־אונא, עבודת דוקטור (לעיל הערה 1), עמ' 48–135. רוסקופ משערת כי הופעתם של רכיבים של הסוגה רישום דרך בכתובות המלכים היא בדרך כלל תוצאה של מניפולציה ספרותית, ורק במקרים מעטים היא רואה בהם שרידים של מסמך מקורי. ואמנם קשה להכריע אם מאפיינים של סוגה מסוימת מופיעים במסגרת סוגה אחרת הם מעין רמזיה ספרותית או שרידים של מסמך מן הסוגה הראשונה ששימש את מחבר המסמך מן הסוגה השנייה. אולם דומה כי רוסקופ מצמצמת יתר על המידה את היקף ההשתקפות של רישומי הדרך בכתובות המלכים; מצד אחד, את הרכיבים שהיא לא מצאה בממצא המוגבל של רישום דרך בטקסטים המנהליים או במכתבים היא מייחסת בדרך כלל למאמץ של מחברי כתובות המלכים לסגל את התיאור בכתובות לסביבה הספרותית של רישום דרך; מצד אחר, דומה כי היא לא הבחינה באפשרות לראות בשימוש בצורות אשוריות סימן לזיקה לכתובה מנהלית בכלל ולרישום דרך בפרט. ראו: רוסקופ, דרכי המדבר (לעיל הערה 7), עמ' 83–135.

- (האל) אשור, האדון הגדול, אדוני, ואת עצמת ניצחונותיי. הצבתי (אותו) בעיר סַלְרִי התחתית, במחוז אַק. (X46–45)
- יצאתי מארץ אַנוֹת. עברתי את נהר אַרְצִנִּי. קרבתי אל ארץ סַחֲמִי. כבשתי את (העיר) אַאֲשֶׁל, מבצרה. הרסתי את ארץ סַחֲמִי על סביבותיה, החרבתי (ו)שרפתי (אותה) באש. לכדתי בידי את שָׁא שֶׁלִּיט העיר שלהם. (X47–246)
- יצאתי מארץ סַחֲמִי. ירדתי אל ארץ דִּינִי. כבשתי את (העיר) דִּינִי על סביבותיה. הרסתי את עריהם החרבתי (ו)שרפתי (אותן) באש. לקחתי את שבויהם, את רכושם ואת ציודם הרב. (X54–247)
- יצאתי מארץ דִּינִי. קרבתי אל (העיר) אַרְצִשֶׁק, עיר מלכותו של אַרְמִי האררטי. אַרְמִי האררטי פחד מפני זוהר נשקי העזו ולחימתי העזה ועזב את עירו. הוא עלה אל הר אֶדְרִי. עליתי אחרייו אל ההר. ערכתי לחימה קשה בלב ההר. הכיתי בחרב 3,400 (מ)לוחמיו. המטרתי עליהם מבול כמו (האל) אֶדְרִי. צבעתי את ההר בדמם כמו שָׁנִי. לקחתי ממנו את המחנה שלו. לקחתי מן ההר את מרכבותיו, פרשיו, סוסיו, פרדיו, בהמות המשא שלו, שבויו ורכושו הרב. על מנת להציל את חייו, עלה אַרְמִי אל הר קשה למעבר. בגבריותי הנמרצת, רמסתי את ארצו כמו שור הבר. הפכתי את עריו לשממה. הרסתי את (העיר) אַרְצִשֶׁק עם הערים שסביבה, החרבתי (ו)שרפתי (אותן) באש. ערמתי ערמות של ראשיה אל מול שעריה. את אלה של גדולי העיר שיפדתי בתוך הערמה ואת אלה (האחרים) הוקעתי סביב הערמה באמצעות מוטות. (X56–254)
- יצאתי מן (העיר) אַרְצִשֶׁק. [טיפסתי] אל ההר [אַרְתִּי]. עשיתי צלם גדול של הוד מלכותי. [כתבתי] עליו את התהילה של (האל) אשור, אדוני, ואת עצמת ניצחונותיי, אשר נחלתי שוב ושוב בארץ אררט. הצבתי (אותו) [בהר אַרְתִּי]. יצא[תי] מן (ההר) אַרְתִּי. קרבתי אל (העיר) אַרְמֶל. הרסתי את עריה, החרבתי (ו)שרפתי (אותן) באש. (56)
- יצאתי מן (העיר) אַרְמֶל. [קרבתי] אל (העיר) יַנְזֶאן. [XXX], מלך יַנְזֶאן, חשש מקרבי (ו)אחוזו ברגלי. קיבלתי [ממנו] צוותי סוסים למרכבות ופרים. הפניתי רחמים כלפיו. (X58–57)
- בחזרתי ירדתי אל הים של ארץ נַאֲרִי. טבלתי את הנשק העז של האל אשור בתוך הים והקרבתי קרבנות. עשיתי צלם גדול של דמות הוד מלכותי. כתבתי עליו את תהילת האל אשור, האדון הגדול, אדוני, ואת מעשי הגבורה שלי ואת פעולות הניצחון שלי. [הצבתי אותו לחוף הים]. (X60–258)
- [יצא]תי [מן הים]. קרבתי אל ארץ גִּלְזִי. אַסֶּא, מלך ארץ גִּלְזִי, יצא עם אֶחָיו (ו)בניו, [והם אחוזו ברגליי]. קיבלתי ממנו [מרכבות] רבות, צוותי סוסים למרכבות, שוורים, צאן, יין ושבעה גמלים כפולי־דבשת. יצרתי צלם גדול

של דמות הוד מלכותי וכתבתי עליו את תהילת אשור, האדון הגדול, אדוני, ואת עצמת כיבושיי, אשר נחלתי בארץ נַאֲר. הצבתי (אותו) בתוך עירו, בארמונו.

יצאתי מארץ גִּלְזִי. קרבתי אל (העיר) סְלִי, מעוזו של כֶּכְּ, מלך (העיר) חֲבַשְׁכִּי. צרתי על העיר (ו)כבשתי אותה. הנחלתי (לה) מפלה כבדה. שללתי את 3,000 שבוייו, את צאנו, סוסים, פרדים, בהמות משא לאין מספר (ו) הבאתי אל עירי, אשור.

נכנסתי במעבר ההרים של (הר) אָנוּזִי. יצאתי במעבר ההרים של (הר) פֶּרֶךְ מול (העיר) אֶרְבָּאֵל.²⁴

תיאור המסע בין בירת בית עדן, תל־בֶּרֶסֶפ, ששמה שונה לִכְר־שלמנאסר, ובין ארץ אשור דרך ארץ אררט בנוי שתיים־עשרה יחידות מורחבות של תיאור מסע.²⁵ כל יחידה פותחת בנוסחת יציאה ואחריה מופיעים, לפי העניין, תיאור ההתקדמות ובדרך כלל גם תיאור קצר או ארוך של פעולה צבאית או מדינית שבוצעה ביעד המצוין. שתי יחידות חורגות מכלל זה: היחידה התשיעית פותחת במילים 'בחזרתי...', אך תיאור ההתקדמות שאחריה נמשך בסגנון של כל היחידות, ואילו היחידה האחרונה, המתארת את ההגעה לארץ אשור עצמה, עוזבת את הדפוס של תיאור מסע, ואינה מציינת את נקודת היציאה. בקטע זה, כמו בקטע שהובא לעיל מכתובות אֶדְד־נֶרִי ב', ניתן לראות אפוא שימוש במאפייני הסוגה עד גבול מסוים, גבול ההתאמה להקשר הספרותי הרחב של החטיבה הצבאית־מדינית בכתובת המלכותית.

תיאור חציית מדבר סיני במסעו של אסחרדון מלך אשור למצרים בשנת 671 לפסה"נ הוא נקודת שיא בשילוב מאפיינים של הסוגה תיאור מסע בחטיבה צבאית־מדינית של כתובת מלכים אשורית:

במסעי העשירי, (האל) אשֶׁן־ור... הפנה אותי [וציווה עלי לצאת] אל ארץ [מִגֶּן וארץ מִלְחָה], אשר בפי האנשים נ[קראות] ארץ כוש וארץ מצרים. הגעתי את צבאות אשור העצומים, אשר (נמצאים) בתוך [...]. בניסן, החודש הראשון, יצאתי מעירי, אשור. חציתי את נהר חידקל ונהר פרת בגאותם. בהרים קשים למעבר התקדמתי בהתמדה כשור הבר. (פנים 12–14) במהלך מסעי, (סגרת)

24 A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium*: ראו: A.O.102.2 ii 40–65 BC, Part II: 858–745 BC (RIMA 3), Toronto 1996, pp. 19–21. לרקע ההיסטורי של האירועים ראו: Sh. Yamada, *The Construction of the Assyrian Empire: A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III (859–824 B.C.) Relating to his Campaigns to the West* (CHANE 3), Leiden 2000, pp. 123–129.

25 במסגרת הדיונים הבאים, העוסקים בסוגים האחרים של רישום דרך: רשימת מקטעים ורשימת תחנות, יובאו תיאורים אחרים של אותו מסע של שלמנאסר ג', המופיעים בכתובות מאוחרות יותר שלו.

על בעל מלך ארץ צור, אשר בטח בתרהקה מלך ארץ כוש, חברו, והשליך את עול אשור אדוני (ו)השיב לי שוב ושוב (דברי) עזות מצח. סגרת עילין (ב)ביצורים ומנעתי (מאנשיו) אוכל ומים לחיות את נפשם. (פנים 15–18) הנעתי את המחנה מארץ מצרים והישרתי דרך אל ארץ מֶלֶח; 30 ברת ארץ²⁶ מן (העיר) אפק אשר בגבול ארץ שומ[רון] עד (העיר) רפית. <קרבתי(?)> אל גדת נחל (ארץ) מצרים, מקום ש(במציאות) אין בו נחל, (ו)באמצעות חבלים שרשרות (ו)פֶלְפֶלֶת (מתקן שאיבה) סיפקתי מי באר לצבאותיי בדליים. (אחור 1–8) בהתאם למצוות אשור, אדוני, היה בדעתי ועלה על לבי (לעשות כך): [הנ]עתי את הגמלים של מלכי ארץ ערב כולם [והעמ]סתי עליהם [נאדות עור]. (כך) צעדתי 20 ברות ארץ, מהלך 15 ימים בדיונות ח[ול] עצומות, מקום צמא. הלכתי 4 ברות ארץ (בשטח מכוסה) אבני אלו, (ואבני) מֶצָ[...]. נעתי 4 ברות ארץ, מהלך יומיים, תוך שאני רומס נחשים כפולי ראש [שה...] שלחם מוות. (התקדמתי) 4 ברות ארץ, מהלך [יומי]ים, (בשטח שבו) נחשים ירוקים פורשי כנפיים. (התקדמתי) 4 ברות ארץ, מהלך [יומי]ים, [...]; צעדתי 16 ברות ארץ, מהלך 8 ימים. [...] מאוד. (אחור 9–19) מֶרְדֵּכ, האדון הגדול, בא לעזרי. [...] החיה את נפשות צבאותיי. 20 ימים (ו)7 [...] חניתי [...] של גבול (ארץ) מצרים. [...] זבח ערב [...] מן (העיר) מג[דל] עד (העיר) [...] צעדתי מרחק 40 ברות ארץ. [...] השטח ההוא [...] כמו אבן שן-[הצבייה]. [...] כמו חוד החץ. [...] דם ומוגלה [...] אויב מסוכן עם [...] עד (העיר) אֶסְחָפָּר.²⁷

מחד גיסא תיאור זה מצמצם בנקודות הציון – יש להניח משום חסרון באזור הלא-מיושב שבו עובר נתיב המסע, ומאידך גיסא הוא מרחיב במידע הטופוגרפי: איכות הקרקע והמרחקים בין חנייה לחנייה, ובמידע רלוונטי נוסף: קשיי המים ופתרונם. קשה לשחזר על בסיס תיאור ספרותי-דמיוני זה את המסמך המנהלי שעמד אולי מאחורי התיאור, אך דומה כי יש בו כדי לשקף את המושג שהיה למחברו על אודות סוג המידע שאמור להופיע במסמך מעין זה.²⁸

26 תרגום זה מבוסס על ההשערה כי הביטוי המקראי 'כברת (ה)ארץ' (בר' לה 16, מח 7; מל"ב ה 19) מכון ליחידת המרחק בשם 'ברת ארץ', שהיא מקבילה ליחידה האכדית *bēru qaqqar(u)* המכונה גם *bēru* *equ* והמופיעה לפעמים בהשמת המרכיב השני (ראו: נ"ה טור-סיני, 'כברת ארץ, כברת הארץ', א"מ, ד, ירושלים תשכ"ג, טורים 11–12).

27 E. Leichty, *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria*, A.O. 112.34, ראו: (RINAP 4), Philadelphia, PA 2011, pp. 86–88. לתרגום עברי קודם: מ' כוגן, אסופת כתובות היסטוריות מאשור ומבבל, מאות ט'–ו' לפסה"נ (ספריית האנציקלופדיה המקראית יט), ירושלים תשס"ד, עמ' 96–98.

28 לאפשרות שתיאור זה רומז להשוואה בין מאמציו של גיבור העלילה גִלְגָּםֶשׁ להגיע אל מעבר לגבולות העולם האנושי ובין הישגו של אסרחדון לעבור את גבול הסהר הפורה ולכבוש את מצרים ראו: A. Baruchi-Unna, 'Crossing the Boundaries: Literary Allusions to the Epic of Gilgamesh

ג. 'רשימת מקטעים' (קבוצה ב 1)

רשימת מקטעים היא רצף של זוגות של צירופי יחס, ששמות העצם המופיעים בהם הם שמות מקומות. הרצף בא לידי ביטוי בהיות השם השני בכל זוג השם הראשון בזוג שאחריו (מא' לב'; מב' לג'; וכד'), כמובן להוציא הזוג האחרון. מילת היחס בצירוף היחס הראשון היא בכל המקרים 'מן' (*istū* או *ultu*), ובצירוף היחס השני היא אחת מן השתיים: 'עד' (*adi*) או 'אל' (*ana*). את המכתב שלהלן שלח שמש־אֲדָד א', שליט צפון מסופוטמיה (1813–1781 לפסה"נ), לבנו יִשְׁמַח־אֲדָד שִׁמְלַךְ על מארי. במכתב הוא מצווה עליו לצאת מן העיר שֶׁבֶת־אֲנָלָל, ששימשה בירתו של שמש־אֲדָד א' בתקופה זו, ולהגיע לעיר מארי. האב אינו מסתפק בהוראה להגיע ובקביעת לוח הזמנים, אלא גם מנחה את בנו באיזו דרך לבחור. מלימוד מפת הדרכים של האזור ומזיהוי חלק מן המקומות המצוינים במכתב, עולה כי הדרך המוצעת אינה הדרך המובנת מאלוה, והדבר מסביר את הצורך בפירוטה.²⁹ יש לשער כי היה צורך כלשהו להימנע ממעבר בדרך הרגילה.

אמור לִישְׁמַח־אֲדָד: כך (אמר) שמש־אֲדָד, אביך: אחרי יום עשרים בחודש
מִמָּתֶם, צא תוך יומיים אל מארי! תוך יומיים מן היום שהלוח (המכתב) הזה
יגיע אליך, צא מִשֶׁבֶת־אֲנָלָל אל מארי!

(13) בערב [...]

(21–14) מן שֶׁבֶת־אֲנָלָל אל תֵּל;
מן תֵּל אל אֲשֶׁחַם;
מן אֲשֶׁחַם אל יֵת;
מן יֵת אל לִקְשֶׁר;
מן לִקְשֶׁר אל סִגְרָתֶם³⁰

רשימת המקטעים מובאת בסוף המכתב כנספח, ללא חיבור תחבירי אל גופו, או חתימה המכנסת את תוכן הלוח למסגרת אחת. בחמישה מקטעים מלאים מצוינות שש התחנות הראשונות בדרך,

in the Account of Esarhaddon's Egyptian Campaign', M. Cogan and D. Kahn (eds.), *Treasures on Camels' Humps: Historical and Literary Studies from the Ancient Near East Presented to Israel Eph 'al*, Jerusalem 2008, pp. 54–65.
K. Radner, 'Esarhaddon's Expedition from Palestine to Egypt in 671 BCE: A Trek through Negev and Sinai', D. Bonatz and R. M. Czichon, and F. J. Kreppner (eds.), *Fundstellen: Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte Alt Vorderasiens ad honorem Hartmut Kühne*, Wiesbaden 2008, pp. 305–314.

29 למכתב נוסף של שמש־אֲדָד א', ובו רשימת מקטעים, המכוונת לדרך שאינה מובנת מאלוה, ראו: IM 62089 = SH 809; ראו: איידם ולסו, ארכיון שמשר (לעיל הערה 5), עמ' 70–72.

30 26 = ARM I 26 = TCL XXII 26; ראו: דוסין, התכתובת של שמש־אֲדָד (לעיל הערה 6), עמ' 66–69.

אך הפירוט אינו מגיע עד לעיר מארי שהיא היעד המצוין בגוף המכתב; יש להניח כי חלק זה של המסלול (לאורך נהר הפרת) היה מובן מאליו.

ברשימת המקטעים המובאת במכתב של יֶרֶם־אֲדָד, שנשלח אף הוא לִישְׁמַח־אֲדָד, רק שני מקטעים מובאים במלואם, וברוב רובן של היחידות מושמט צירוף היחס הראשון:

- (3-1) אמור לאדוני, כך (אמר) יֶרֶם־אֲדָד, עבדך:
(4) (להלן) המסלול (*gerrum*) של אדוני:
(8-5) כאשר תלך על גדת החבור, אל יקרב אדוני אל אדמת המרעה!
(19-9) אל קֶטְנָן
מִן קֶטְנָן אל לְתַחַם
מִן לְתַחַם אל מִכְרֶס
אל וְחַתָּם
אל קֶרְדִּיחַת
אל יֶחֱסָן
אל אֶפְרֶם
אל תֶרֶנֶפּ
ואל זֶלְחָן

- (23-20) אדוני יכול ללכת במסלול הזה ששלחתי לאדוני; המסלול הזה בטוח.
(24) אחרי שאדוני יגיע לְזֶלְחָן, יוכל אדוני להירגע, ואז יוכל אדוני ללכת אל מקום שיהיה טוב בעיני אדוני.³¹

רישום דרך זה עשוי להיחשב מקרה ביניים בין צורות המשנה של 'רשימות מסע'; חלקו הקטן רשימת מקטעים וחלקו הגדול רשימת תחנות. דומה כי מתוך שאיפה לקצר ככל האפשר ויתר המחבר ברוב היחידות על הציון הכפול של שמות המקומות, אך מתוך נאמנות לכללי הסוגה הוא ייצג שניים מן המקטעים במלואם ונמנע לחלוטין מהשמטת מילות היחס.

אפשר לראות ברשימת מקטעים תיאור מסע אליפטי, בהשמטת הפעלים. הצגת הדרך באמצעות זוגות של תחנות ממקדת את העניין בתנועה במקטעים ולא בשהייה בתחנות, ויש לשער כי יחידת רשימות מקטעים נוצרה על מנת להכיל מידע נוסף, על המקטע או על התנועה בו. ברשימות המקטעים המשובצות במכתבים לא נמסר אמנם כל מידע נוסף על המקטעים (או על התחנות). ואולם ברשימת המקטעים הנאו־אשורית המובאת להלן מובא מידע נוסף: המרחקים בין הנקודות, כלומר אורכם של המקטעים.

רשימת המקטעים שלהלן חוברת ככל הנראה בימי סרגון ב' מלך אשור (721–705 לפסה"נ) וייתכן שהיא הועלתה על הכתב כנספח של המכתב ABL 408³², ששלח פקיד בשם שִׁמְש־בִּלְיָ

31 A 1053, ראו: שרפה, רישום דרך בבלי עתיק (לעיל הערה 7).
32 G. B. Lanfranchi and S. Parpola, *The Correspondence of Sargon II, Part II: Letters from*

אָצֶר לַמֶּלֶךְ וְשֶׁעוֹסֵק בְּבִירוֹר שִׁיבוּשִׁים שֶׁחָלוּ בַּמִּנְהַל הַדֶּרֶךְ בְּכִיוּן זֶה.³³ אִם כֵּן מִסְמָךְ זֶה כְּשֶׁלַעֲצָמוּ מְכִיל אֲמָנָם רַק רִישׁוֹם דֶּרֶךְ, אֶךְ מִבְּחִינָה סִפְרוּתִית־תַּפְקוּדִית הוּא קָרוֹב לְרִישׁוֹמֵי הַדֶּרֶךְ, הַמוֹפִיעִים בַּמַּכְתָּבִים כִּנְסַפָּח תּוֹכְנֵי בִלְבַד מִבְּלִי לְהִשְׁתַּלֵּב בָּהֶם בְּרֵמָה הַתַּחֲבִירִית. הַרְשִׁימָה מוֹרַכְבַּת מֵאֶחָד עֶשֶׂר מִקְטָעִים, וְכָל אֶחָד מֵהֶם מוֹרַכֵּב מֵאֶחָד עַד שְׁלוֹשָׁה מִקְטָעֵי מִשְׁנָה. כָּל יַחֲדָה כֹּזֶת מְכוֹנָה 'מַסַּע' (*mardētu*) וּבִסּוּפָה מִצּוּרֵן הַמַּסְפֵּר הַסִּידוּרִי שֶׁלָּהּ בַּמַּסַּע כּוֹלֵל. הַמִּידַע הַנוֹסֵף הַמִּתְיַחֵס לְכָל מִקְטָע בְּרִשְׁמִית מִקְטָעִים זֶה הוּא הַמֶּרְחָק בֵּין הַנְּקוּדוֹת (וְלַעֲתִים גַּם לַמִּקְטָעֵי הַמִּשְׁנָה) וְהַיּוֹם בַּחוּדֶשׁ שָׁבוּ נַעֲרָכָה הַהֶתְקַדְמוֹת בֵּינֵיהֶן:³⁴

(4-1) x ברה, x אֶשׁ, x 10+נַגֵּד: מִן (הַעִיר) בְּקָרַעַד (הַעִיר) סֶר;
x ברה, x אֶשׁ, x נַגֵּד: מִן (הַעִיר) סֶר עַד (הַעִיר) אֶרְחֹנִי;
[סה"כ x ברה, x אֶשׁ, x נַגֵּד: מִן (הַעִיר) בְּקָרַעַד (הַעִיר) אֶרְחֹנִי; [מַסַּע] (מַסְפֵּר) אַחַת]; יוֹם שֶׁשׁ;

(6-5) [מִן (הַעִיר) אֶרְחֹנִי עַד (הַעִיר) דוּר־אַתְנָת;
x ברה, x אֶשׁ, x נַגֵּד; יוֹם שֶׁבַע; מַסַּע (מַסְפֵּר) שְׁתֵּי];
(10-7) [מִן (הַעִיר) דוּר־אַתְנָת עַד (הַעִיר) מִתְרַב;
[מִן (הַעִיר) מִתְרַב עַד (הַעִיר) דוּר־תִּלְתָּ;
x ברה, x אֶשׁ, x נַגֵּד: מִן (הַעִיר) דוּר־אַתְנָת עַד (הַעִיר) דוּר־תִּלְתָּ; (10)
[יוֹם שְׁמוֹנָה]; מַסַּע (מַסְפֵּר) שְׁלוֹשׁ];

(14-11) [מִן (הַעִיר) דוּר־תִּלְתָּ עַד (הַעִיר) בְּבֶת;
[מִן (הַעִיר) בְּבֶת עַד (הַעִיר) לְגִלְגִּי;
x ברה, x אֶשׁ, x נַגֵּד: מִן (הַעִיר) דוּר־תִּלְתָּ עַד (הַעִיר) לְגִלְגִּי; יוֹם תִּשְׁעִי];
מַסַּע (מַסְפֵּר) אַרְבַּע];

(18-15) [מִן (הַעִיר) לְגִלְגִּי עַד (הַנְּהַר) רִדְנִי;
[מִן (הַנְּהַר) רִדְנִי עַד (הַעִיר) אֶזֶר];

the Northern and Northeastern Provinces (SAA V), Helsinki 1990, pp. 164–165 (#227)
33 ראו: L. D. Levine, 'K. 4675+: The Zamua Itinerary', *SAB 3* (1989), pp. 75–92. רוסקופ
מְטַעֲמָה אֶת הַעִיסוּק בַּמֶּרְחָקִים בַּמַּסְמָךְ הַזֶּה וּמִצִּיעָה שֶׁהוּא נֶעֱרָךְ כַּחֲלָק מַפְעוּלוֹת הַכִּשְׁרָה שֶׁל דֶּרֶךְ
מַלְכוּתִית חֲדָשָׁה. ראו: הַנ"ל, דְּרָכֵי הַמַּדְבֵּר (לְעִיל הַעֲרָה 7), עִמ' 75.
34 יַחֲדוֹת הַמֶּרְחָק הַמוֹפִיעוֹת בְּטַקְסַת הֵן danna (אַכַּדִּית: *bēru*), ninda-ı uš. הַרְאֻשׁוֹנָה שׁוֹת עֶרֶךְ
לִי-10,800 מִטְרִים; הַשְּׁנִיָּה לְאַחַד מִשְׁלוּשִׁים שֶׁל ה־*bēru*, כְּלוֹמֵר 360 מִטְרִים בְּעֶרֶךְ; וְהַשְּׁלִישִׁית
לִי-12–14 אֲמוֹת, כְּלוֹמֵר כ־6 מִטְרִים. עַל תִּרְגוֹם הַמוֹנַח *bēru* כ־'בְּרָה' ראו לְעִיל הַעֲרָה 26. הַהִפְרָדָה בֵּין
הַיַּחֲדוֹת בַּאֲמַצְעוֹת קוֹוִים אֹפְקִיִּים מוֹפִיעָה בַּמְקוֹר.

[x ברה, x אֶש, x נַנְד: מן (העיר) לִ]נֶלֶג [עד (העיר) אֶזֶר; יום עשר];
מסע (מספר) חמש];

(19–20) [מן (העיר) אֶזֶר עד (העיר) אֶרְכֶּךְ;
[x ברה, x אֶש, x נַנְד. יום אחד עשר; מסע (מספר) שש];

(21–27) [x ברה, x אֶש, x נַנְד: מן (העיר) אֶרְכֶּךְ [עד (העיר) בִּרְגֶנְד;
[x ברה, 5 אֶש, 20 נַנְד: מן (העיר) בִּרְגֶנְד [עד (העיר) נִפְגֶּנְד;
[x ברה, x אֶש, 20 נַנְד: מן (העיר) נִפְגֶּנְד [עד (העיר) דוּר־אשור;
סה"כ 1] ברה, 2 אֶש, 20 נַנְד: מן (העיר) אֶרְכֶּךְ [עד (העיר) דוּר־אשור;
יום ארבעה עשר; מסע (מספר) שבע;

(28–31) [מן (העיר) דוּר־אשור עד (העיר) סֶנְג;
[מן (העיר) סֶנְג עד (העיר) בִּנְבֶּל;
[x ברה, x אֶש, x נַנְד: מן (העיר) דוּר־אשור עד (העיר) בִּנְבֶּל;
[יום חמישה עשר]; מסע (מספר) שמונה];

(32–36) [מן (העיר) בִּנְבֶּל עד (העיר) חֶלֶץ] שֶׁ־קֶרֶן;
[מן (העיר) חֶלֶץ] שֶׁ־קֶרֶן [עד הכרם ש] ל בִּלְ־חֶרֶן];
[x ברה, 5 אֶש, 20 נַנְד: מן (העיר) בִּנְבֶּל עד (העיר) חֶלֶץ של בִּלְ־חֶרֶן;
[יום שישה עשר]; מסע (מספר) תשע;

(37–41) [מן הכרם של בִּלְ־חֶרֶן עד (החלץ ש] ל אֶנְד־רֶמֶאנְג;
[מן החלץ] עד (העיר) דוּר־תגלת־פלאסר;
[x ברה, 10+x נַנְד: מן הכרם של בִּלְ־חֶרֶן [עד (העיר) דוּר־תגלת־
פלאסר; יום שבעה עשר; [מסע (מספר) עשר];

(42) [מן (העיר) דוּר־תגלת־פלאסר עד ...³⁵

מתברר אפוא כי אף שהצורה הבסיסית לרישום דרך הייתה נתונה, הרי שבכל הקשר נמצאה הדרך להציג במסגרת זו את המידע הנחוץ.

רשימת מקטעים משמשת גם בכתובות מלכי אשור. באנאלים של שלמנאסר ג' משנת 842 לפסה"נ מתואר המסע לאררט (856 לפסה"נ) כאפיוודה שהתרחשה בעת המסע חזרה מבית־עדן. התיאור הארוך של המסע – המופיע בכתובת משנת 852 לפסה"נ ומובא לעיל – הפך בחלקו לרשימת מקטעים בת ארבע יחידות. קטע זה משמש גשר ספרותי־גאוגרפי בין תיאור המלחמה

35 K 13156 + K 12974 + K 4675, ראו: פאלס ופוסטגייט, תעודות אימפריאליות מנהליות (לעיל הערה 4), עמ' 11–13.

בתל־ברספ, בירת בית־עדן, ובין תיאור המלחמה בארצ־שפן, עיר מלכות בארץ אררט:

בחזרתי נכנסתי במעבר ההרים של הר אֶלן.

מ(הר) אֶלן עד (ארץ) סחמֶ;

מ(ארץ) סחמֶ עד (ארץ) דִּינֶ;

מ(ארץ) דִּינֶ עד (העיר) ארצ־שפן, עיר מלכותו של אֶרֶם האררטי;

אֶרֶם האררטי בטח ברוב צבאותיו והניע את מרכבותיו הרבות על מנת לערוך נגדי קרב ומערכה. הנחלתי את מפלתו. לקחתי ממנו את מרכבותיו ואת ציוד הלחימה שלו. על מנת להציל את חייו הוא עלה אל הר קשה למעבר.³⁶

תיאור המלחמה המופיע לאחר רשימת המקטעים מתאר את המלחמה בארצ־שפן, הנקודה האחרונה ברשימת המקטעים, ולכן יש לראות את הרשימה כמתארת מסע ולא כתיאור של מרחב של כיבוש או של שליטה.³⁷ באמצעות השמטה של כל פעלי ההתקדמות וכל התיאורים של ההתקדמות ושל המקומות, תיאור המסע המופיע במונולית מכורח' (מובא לעיל) הפך בכתובת זו לרשימת מקטעים.³⁸ יש לציין כי ביחידה הראשונה לא נשמט הפועל שכן תפקידה להכניס את כל הרשימה להקשר.

ד. 'רשימת תחנות' (קבוצה ב 2)

'רשימות תחנות' היא הדרך החסכונית ביותר להציג נתונים על דרך או על מסע והיא מתאימה במיוחד כאשר עניינו של המחבר ממוקד בתחנות ולא בתנועה ביניהן. בהתאם לזה נעדרים מרשימת התחנות הן הפעלים הן מילות היחס. יש בידינו רישומי דרך מסוג זה הן מן התקופה הבבלית העתיקה הן מן התקופה האשורית החדשה; ללא כל הקשר ספרותי, או במסגרת תיאור הישגי המלך בכתובות מלכים. רשימת התחנות השלמה והמפורטת ביותר נמצאת על הלוח YBC 4499 והיא מתארת מסע שנערך מן העיר הבבלית לרס אל העיר אֶמֶר, שעל הפרת התיכון:

(פנים: 5–1) מאז שעבר יום עשרים ושישה בחודש אדר, עד יום ארבעה בחודש אייר: סך

הכול חודש אחד ושמונה ימים מאז שהם עברו את העיר והתחמשו ב(עיר)

דור־אפל־סין.³⁹

36 61–69 i 102.6 A.0, ראו: גרייסון, מושלים אשורים, ג (לעיל הערה 24), עמ' 35.

37 אותו רצף גאוגרפי מובא כתיאור מרחב של כיבוש או שליטה בכתובת של שלמנאסר ג' החקוקה על שערי העיר אֶמֶר־אֶנְלֶל (A.0.102.5 iii 2–3). ראו: גרייסון (שם), עמ' 29; א' ברוכי־אונא, 'דת, מלחמה ופוליטיקה: מחוות לבבל בכתובת אֶמֶר־אֶנְלֶל של שלמנאסר השלישי מלך אשור', היסטוריה 29 (תשע"ג), עמ' 51, הערה 33; וראו עוד: רוסקופ, דרכי המדבר (לעיל הערה 7), עמ' 64.

38 אפשר כמובן להניח כי מסע זה תואר במקור באמצעות רשימת מקטעים, אשר הורחבה בכתובת הראשונה והועתקה כפי שהיא בכתובת הנוכחית. ואולם הנחה זו משאירה ללא הסבר את לשונם המיוחדת של תיאורי המסע בכתובות המלכים.

(פנים [המשך]: 6)	יום 1 (ב)חֶבְרָתָם	(אחור: 23)	יום 1 [1] (ב)תֶּרֶחֶשׁ
(7)	יום 1 (ב)כֶּרֶכְכָּלֶת	(24) 3	[ימים] (ב)שֶׁבֶת־אֶנְלִל
8)	יום 1 (ב)כֶּרֶש־שָׁמֶשׁ	(25)	יום 1 (ב)שָׁן
(9)	4 ימים (ב)מִנְכֶּסֶס	(26)	ימים 3 (ב)אֶשְׁנַכ
(10)	יום 1 (ב)חֶשְׁתָּם	(27)	יום 1, 10, (ב)אֶלֶן
(11)	יום 1 (ב)פֶּלְכוֹ	(28)	יום 1 (ב)פֶּנְחֹן
(12)	יום 1 (ב)יֶחְפִּי־אַל	(29)	יום 1 (ב)מִמְקָר
(13)	יום 1 (ב)מֶרְמֶן	(30)	יום 1 בין (ההרים) אֶסֶם וְאֶבֶן
(14)	2 ימים (ב)סִגְגוֹ	(31)	יום 1 (ב)סִמְאָ
(15)	יום 1 (ב)אֶשׁוּר	(32)	יום 1 (ב)עִיר הַפְּנִימִית (של) חֶרֶן
(16)	יום 1 (ב)אֶכְלָתָם	(33)	יום 1 (ב)אֶפְקָם של בְּלִיח
(17)	[יום 1] (ב)בִּנְנוֹ	(34)	יום 1 (ב)צַחֲלָל
(18)	[יום 1] (ב)סֶקֶ	(35)	יום 1 (ב)זֶלְפַּח
(19)	[יום 1] (ב)סֶלֶף	(36)	יום 1 (ב)צָרַכ
(20)	[יום 1] (ב)אֶפְקָם	(37)	2 ימים (ב)תֶּלְתָּל
(21)	[יום 1] 20 ימים (ב)כֶּשֶׁכֶּשׁ	(38)	יום 1 (ב)גִּדְתַּת הַפֶּרֶת
(22)	[יום 1] (ב)יֶפְתָּרָם	(39)	2 ימים (ב)אֶבְתָּם
		(40)	יום 1 (ב)גִּדְתַּת הַפֶּרֶת
		(41)	יום 1 (ב)גִּדְתַּת הַפֶּרֶת
		(42)	2 ימים (ב)מָקוֹם שֶׁבּוֹ הַיַּבְּחָר ⁴⁰ הַתַּחֲמִשָּׁה
		(43)	יום 1, 19, (ב)אֶמֶר הַפְּנִימִית
		(44)	סך הכול 2 חודשים, 27 ימים. ⁴¹

39 הטקסט קשה. בעקבות האלו, אני קורא את הפעלים בחלק האחרון כצורות ססטיב של גוף שלישי רבים (nīzzuḥū, bā'ū); הראשון בתוספת מיום, הנראה מיותר, ובהנחה של ערך u לסימן (ḥu) המשועבדות למילית 'מאז' (ištu). ראו: האלו, הדרך לאמר (לעיל הערה 2), עמ' 67. צורת הססטיב משמשת גם בהערות המופיעות בקטעים המגלים זיקה לרישום דרך בכתובות המלכים (ראו למשל בכתובת של תַּכְלַת־נִנְרַת ב': A.0.100.5, שורות 57, 61, 66). סטול מציע לקרוא את הצורה הראשונה (uru.ki A-hu-um-ma) כשם מקום, את הצורה השנייה כפועל nissuḥū ואת המשפט כולו: 'סך הכול חודש ושמונה ימים מן (העיר) בָּחַמ; <אחרי> שיצאנו מן העיר דור־אפל־סין'. ראו: M. Stol, *Studies in Old Babylonian History* (Uitgaven van het Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te İstanbul 40), İstanbul 1976, p. 40, n. 20; וכן: CAD N/2 (p. 10), s.v. nasāḥu 7b; המתאים לצירוף היחס 'מן (העיר) בחמ', מופיע קריאה זו קשה משום שהפועל 'יצאנו' (nasāḥu G) שצריך להיות מושלם באמצעות פעולה נייחת. רוסקופ מאמצת את קריאת סטול המחזקת את הקשר של הפועל nasāḥu לסוגה רישום דרך וההופכת את הטקסט כולו לגוף ראשון רבים בהתאם להשקפתה כי הרקע לטקסט מסחרי. ראו: רוסקופ, דרכי המדבר (לעיל הערה 7), עמ' 77–78.

בכל יחידה בטקסט זה מצוינים שם התחנה ומספר הימים ששהו בה, כאשר ב'יום 1' הכוונה למעשה לשהייה של לילה אחד בין שני ימי הליכה. נוסף על המידע על כל תחנה מובאים בטקסט גם סיכומי ביניים וסיכומים כלליים של משך זמן המסע. אלה באים בפתיחה, בחתימה ובנקודות שבהן ניתן לסכם משך זמן הקרוב לכפולות של עשרה ימים. אזכורי כוחות צבאיים בהקשרים שונים מעלים על הדעת מסע צבאי. ואולם שיקולים היסטוריים והקרבה בין רשימת תחנות זו ובין בת זמנה שעל הלוח UIOM 2134,⁴² המציגה באופן כמעט שווה מסע במסלול דומה, אך עם סימנים השוללים רקע צבאי, מקרבים את ההשערה כי מסעות אלה היו בעלי אופי מסחרי.⁴³ היחידות הצבאיות הנוכרות בהן הן אפוא חלק ממערך הליווי שנחקקו לו הנוסעים. סגנון אחר של רשימת תחנות מצוי בכתובות מלכי אשור. במקרים אחדים שבהם מתוארים הישגי המלך בקצרה – יחסית לתיאורים קודמים של אותם אירועים, או לאלה שנחקקו על גבי עצמים המאפשרים כתיבה רחבה יותר – עשוי אירוע שתואר במקום אחד באמצעות 'תיאור מסע' או 'רשימת מקטעים' להופיע בצורה תמציתית כ'רשימת תחנות'. באנאלים של שלמנאסר ג', שנחקקו בשנת 839 לפסה"נ על לוח אבן ששולב בחומת העיר אשור, מופיעה רשימה של שבעה מקומות שהמלך כבש במסעו כמעט עשרים שנה קודם לכן:

בחזרתי נכנסתי אל מעבר ההרים של הר אֶלֶן.

כבשתי את (הארצות) אֶלֶן,

סַחֲמִי,

דִּינִי,

תִּמְנִי,

אַרְצִשְׁכֵּן,

גִּלְזִי

(ו) את (העיר) חֶבְשֶׁכֶּי.⁴⁴

העובדה שרשימה זו משקפת למעשה את מסלול המסע ואין היא קבוצת מקומות אקראיים, או רשימה עם עיקרון מארגן אחר, עולה מן התיאורים הקודמים של אותם אירועים, שבהם הנתונים מופיעים במסגרת צורנית של תיאור מסע או של רשימת מקטעים.

40 כתוב: ba-ah-ra. האלו מנחש כי מדובר בשם של יחידת עילית. ראו: האלו, הדרך לאמר (לעיל הערה 2), עמ' 80–81. סטול מציג לראות בזה שם פרטי. ראו: סטול (שם).

41 YBC 4499; ראו: האלו (שם).

42 ראו: גצה, רישום דרך בבלי עתיק (לעיל הערה 2). יש לציין כי האלו רואה בשלושת הטקסטים הללו עותקים של טקסט אחד. ראו: האלו (שם). לשלילת השקפה זו ראו: דיוויס, מחקר השוואתי (לעיל הערה 9), עמ' 56–57; רוסקופ, דרכי המדבר (לעיל הערה 7), עמ' 77–78.

43 ראו: W. F. Leemans, 'Old Babylonian Letters and Economic History: A Review Article with a Digression on Foreign Trade', *JESHO* 11 (1968), pp. 211–212

44 A.O.102.10 i 44–48; ראו: גרייסון, מושלים אשורים, ג (לעיל הערה 24), עמ' 51–52.

ה. סיכום

סקירת רישום הדרך בתרבות האכדית מעלה כי קיימת סוגה מובנית לתיאור מסעות, שהמחברים השתמשו בסוגיה השונים בהקשרים שונים בהתאם לצורך ובהתאם למסורת הנקוטה בידם. תפוצת הצורות השונות אינה מגלה זיקה של צורה מסוימת לתקופה מסוימת או תהליך כלשהו של התפתחות מבנה היחידה, או השתנותו במשך הזמן; העובדה שכל אחת מן הצורות מיוצגת בכתובותיו של מלך אשורי אחד (שלמנאסר ג') מקשה על השערה בדבר התפתחות מעין זו. הצגת אותם נתונים עצמם בצורות שונות בכתובות אלה מעלה על הדעת צורה מקורית אחת ועיבודים שונים שלה לפי הצורך והאפשרות. מצב הדברים בתיאורים השונים של המסע לאררט בכתובות שלמנאסר ג' עשוי אפוא לשמש המחשה למצב ההופעות של הסוגה 'רישום דרך' במה שהגיע לידינו מתרבות כתב היתדות: לרשותו של הסופר המבקש לערוך רישום דרך עמד פורמט ייעודי עם מגוון של מבני־משנה, והטקסטים שהגיעו לידינו, שחלקם מוצגים כאן, הם גילויים אקראיים שלו.

נספח

האנאלים של אדד־נררי ב' מלך אשור (A.0.99.2)

מאכדית: אמיתי ברוכי־אונא⁴⁵

בכתובת זו, שחוברת בשנת 893 לפסה"נ ונחקקה על גבי לוח חומר שנמצא בעיר אשור, נמצא המקרה הראשון בכתובות מלכי אשור שבו במסגרת החטיבה הצבאית־המדינית מופיע קטע בעל מאפיינים מובהקים של 'רישום דרך'. קטע ובו כשלוש עשרה יחידות של 'תיאור המסע' (שורות 100–119) מופיע בה כנספח בסוף החטיבה הצבאית־המדינית (שורות 36–119) ולפני פסקאות החתימה השגרתיות (שורות 120–133).⁴⁶ מבחינת המבנה הספרותי קטע זה אינו משתלב בחטיבה, שכן הוא מופיע בה אחרי מה שנראה כשיא התיאור: השלמת כיבוש ארץ חַנְגְלִיבַת לאחר שבעה מסעות מלחמה והחלת הריבונות האשורית עליה (שורות 97–100). עם זאת, בחלק הראשון של הנספח ניכר מאמץ ספרותי לרכך את המעבר בין עיקר החטיבה ובין 'תיאור המסע'; ביחידות הראשונות הסגנון קרוב יותר לתיאור שגרתני בחטיבה צבאית־מדינית (שורות 100–104; השוו לתיאורים שלפניו) ואילו ביחידות הבאות גוברים המאפיינים של תיאורי מסע (משפטים קצרים עם פעלי תנועה וחניה, חזרה על שמות מקומות) וגוברת הנטייה ללשוני האשורית (במקום בבלית־ספרותית).⁴⁷ מצב דברים זה מחזק את הרושם שלפנינו שילוב של טקסט מנהלי ששימש מקור למחברי הכתובת.⁴⁸ זהו אפוא שלב ראשון בהתפתחותו של מאפיין מרכזי בכתובות מלכי אשור במאה ט' לפסה"נ.

(4-1) [האל אשור(?)...] האל [...] אדון הזוהר הנורא; [האל... השמים והארץ, המפקד של הכול; מֶרְדֵּךְ, חכם האלים, אדון האותות; (האל) נַנְּ[רַת גיבור] אלי האַגְגֵּה והאַנְנֵפֶה; (האל) נַרְגַּל, המושלם, מלך הקרב; (האל) נֶסֶךְ, נושא המטה הטהור, האל היועץ; (האלה) נַנְּלֵל, רעיית אַנְלֵל, אם האלים הגדולים; (האלה) אֶשְׁתֶּר, הראשונה במעלה בשמים ובארץ, המחוננת בכל מידות הגבורה.

(10-5) האלים הגדולים, המחליטים החלטות, גוזרי הגורלות האלוהיים, את אֶדְד־נַרְרִי, השליט הצייתן יצרו אותי באמת, [...] הם שינו את שיעור קומתי לקומה של אדנות, הם עשו את דמותי מושלמת כראוי, ויצקו תבונה לגוף הוד אדנותי. אחרי שהאלים הגדולים גזרו (את הגורל) והפקידו בידי את מטה הרועים של האנושות, (ו)נישאו

45 התרגום מבוסס על המהדורה: A. K. Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium* 145–155 BC, Part I: 1114–859 BC (RIMA 2), Toronto 1991, pp. 145–155 ושם ספרות נוספת.

46 ראו לעיל עמ' 5.

47 ראו לעיל עמ' 6.

48 ראו לעיל עמ' 6.

- אותי מעל המלכים, אנשי הכתר, ועיטרו אותי בהוד מלכות, הם הגדילו את שמי הגדול יותר מכל האדונים וקראו לי בשם נכבד: אֲדִד־נֶרֶךְ, מלך ארץ אשור.
- אני מלך חזק, מלך ארץ אשור, מלך ארבע הכנפות, השמש של כל האנושות.
- בן אשור־דֶן, הסוכן של אֶנְלֵל, המושל (מטעם) אשור, אשר הרג את כל אויביו, בן תגלת־פלאסר מ[לך ארץ אשור], צאצא קדוש של אשור־רֶשֶׁאֲשֻׁ, מלך לוחמני, רומס הפושעים. (12–11)
- בימים ההם, בדבר האלים הגדולים, הוכרו על מלכותי ואדנותי; הם נקבו בשמי לקחת כשלל את הרכוש של כל הארצות. (13)
- אני מלך! אני אדון! אני רב עצמה! אני חשוב! אני מהולל! אני נהדר! אני חזק! אני רב כוח! אני עז! אני מלא הוד! אני לוחם! אני גיבור! אני אריה רב און! אני ראשון לכל! אני נשגב! אני רוגז! (15–14)
- אני אֲדִד־נֶרֶךְ, המלך החזק, מלך ארץ אשור, מלך ארבע הכנפות, הורג אויביו.
- אני המלך הכשיר לקרב, מחריב הערים, מבעיר ההרים של כל הארצות.
- אני גבר גיבור השולט במתנגדיו, הבורע נגד הרשע ובן העוולה.
- אני בוער כמו אש; אני משחית כמו מבול; [...] אין עומד בפניי.
- אני לוחמני כמו שֶׁפֶר; כמו חרב כבירה אני מכה את הרע; אני נושב כמו סערת הרוח; אני פראי כמו סופה; אני עוקר [את ה...] כמו [...] של עור; אני אופף כמו רשת; אני סוגר כמו מלכודת ציפורים; ל(שמע) הזכרת שמי החזק, מלכי ארבע הכנפות, רועדים כמו קנה בסופה,⁴⁹ ל(נוכח) התקדמותי במסע, כלי נשקם נמסו כמו בכבשן.
- גבר גיבור, אשר מתוך ביטחון באל אשור אדוני, צעד מעבר נהר נִיִּי התחתון, מחוץ של ארץ לְלָמִי, ארץ חֲבַח, ארץ זִמְאָ, עד מעבר ההרים של ארץ נִמְרִי והכניע לרגליו את ארץ קִמְנִי הרחבה, עד ארץ מֶחֶר, ארץ סֶלָא וארץ אֶרְטֶר. (22–19)
- (הוא אשר) השתלט על ארץ פֶּתֶמָה כולה והשיב(ה) לגבול ארצו. הכובש את ארץ פֶּרְדִּינִישׁ כולה; (אשר) הנחיל את מפלתו [של] שִׁמְש־מֶדְמֶק, מלך ארץ פֶּרְדִּינִישׁ, מהר יִלְמֵן עד נהר תֶּרֶן; (השטח ש)מֵן העיר לְחֶר עד אֶגְר־סֶלֶ היה לגבול ארץ אשור; כבשתי את הארץ של העיר דֶר כולה. השבתי את הערים אֶרְפַּח (ו)לְבָד – מבצרים של ארץ פֶּרְדִּינִישׁ – אל גבול ארץ אשור. (25–23)
- ו(הוא אשר) צעד (עד) ארבע פעמים אל ארצות נָאֶר, וידו כבשה את ארץ חֲבַח הפנימית ואת הערים נֶח־רָ <(ו)אֶשְׁנִי[פ]; ו(הוא אשר) חצה שוב ושוב את ההרים העצומים. הוא כבש את הערים של ארץ נֶתֶב, ו(אני אשר) החרבתי את ארץ אֶלֶן כולה כמו תל של מבול. לקחתי מהם בני ערובה והטלתי עליהם מס ומנחה; ו(הוא
- ו(הוא אשר) צעד (עד) ארבע פעמים אל ארצות נָאֶר, וידו כבשה את ארץ חֲבַח הפנימית ואת הערים נֶח־רָ <(ו)אֶשְׁנִי[פ]; ו(הוא אשר) חצה שוב ושוב את ההרים העצומים. הוא כבש את הערים של ארץ נֶתֶב, ו(אני אשר) החרבתי את ארץ אֶלֶן כולה כמו תל של מבול. לקחתי מהם בני ערובה והטלתי עליהם מס ומנחה; ו(הוא

אשר הביא ל)מפלת⁵⁰ צבאות השדה של הארמים האַחֲלָמִיִּים; קיבלתי⁵¹ את מנחת ארץ סָח.

(35–34) (הוא אשר) השיב את (הערים) אֶד (ו)וֹדָךְ – מבצרים של ארץ אשור – אל גבול ארצו,

(ו)את (הערים) הכבושות אֶרֶנְךָ, תִּרְחַ (ו)וֹדָךְ, שארץ שְׁפָרִי עֲקָה⁵² מארץ אשור.

(38–36) העיר העתיקה אֶפְקָ, שהמלכים הקודמים לי בנו, נתערערה והייתה לתל חורבות.

את העיר הזאת בניתי מחדש. מן המסד עד הטפחות בניתי בשלמות. פיארתי (אותה) כראוי (שתהיה) יותר משהייתה קודם. בניתי בתוכה את ארמון הוד אדנותי הנעֶלָה.

(41–39) בשנת האפונים של דוֹר־מֶת־אשור (901 לפסה"נ) הלכתי אל ארץ חֲנַגְלַת הַרְחֵבָה.

נור־אֶדֶד הַתְּמַנִּי הניע את צבאותיו. בעיר פֶּאֶן שֶׁלִּרְגִלִי הִרְפִּשִׁיר פרסנו את מערך הקרב. נלחמנו זה בזה. הנחלתי את מפלתו מן העיר פֶּאֶן עד העיר נֶצְפֶּן. הדפתי את מרכבותיו הרבות.

(44–42) בשנת האפונים של אֶלִי־אֶמֻקִּי (900 לפסה"נ) הלכתי בפעם השנייה לארץ חֲנַגְלַת

(ו)נֶלְחַמְתִּי עִמּוֹ בִּעִיר נֶצְפֶּן. צבעתי את השטח הפתוח בדם לוחמיו. נכנסתי אל העיר יָרֵד. קצרתי את תבואת ארצו. סיפחתי את העיר סֶרֶךְ (ו)ערמתי בתוכה שעורה ותבן.

(48–45) בשנת האפונים של נֶנְאִי (899 לפסה"נ) הלכתי בפעם השלישית לארץ חֲנַגְלַת.

עשיתי (דרכי) בכיוון העיר חֲוֶרֶן. הקפתי את החומה סביב סביב.⁵³ הערים שלמרגלות הִרְפִּשִׁיר, אשר מִמֶּלֶךְ הַתְּמַנִּי לַכַּד, נכנעו לי. סיפחתי את ארמנותיו. בעת ההיא קיבלתי קוֹפָה גדולה וקוֹפָה קטנה – המשלוח של בית עדן, אשר נמצאת על גדת נהר פרת.

(60–49) בשנת האפונים של לֶכְרֶךְ (898 לפסה"נ), הלכתי בפעם הרביעית לארץ חֲנַגְלַת.

כאשר מֶלֶךְ הַתְּמַנִּי הִפִּיר את השבועה באלים הגדולים והתגרה בי לערוך קרב ומלחמה, הוא בטח בעיר מבצרו, בקשתו החזקה, בצבאותיו הרבים וב(אנשי) ארץ הארמים, ומרד נגדי. הנעתי את מרכבותיי ואת צבאותיי והלכתי אל העיר גֶּדֶר – שהארמים קוראים לה רֶקֶמֶת – אשר הארמים לקחו בכוח מאז (ימי) תגלת־פלאסר בן אשור־רִשִׁי־אֶש, מֶלֶךְ ארץ אשור, שליט קודם לי. בערמומיותי, (ובתכסיס) אשר לא היה למלכים אבותיי, הצבתי ביצורים מכל הצדדים שלו. (אף) שהם כרו תעלת מגן היקפית, הם פחדו מפני נשקי העז, לחימתי הפראית וכוחותיי החזקים, ונכנסתי בכוח ובאלימות אל העיר רֶקֶמֶת (כתוב רדמת). באשר לי, הורדתי אותו מתוך ארמונו. סקרתי בעיני

50 šaknu נראה כמו סטטיב לגסתר עם סימן שעבוד ואינו משתלב היטב במשפט.

51 maḥārī מילולית: קָבִלִי ואינו משתלב היטב במשפט.

52 nasāḥi מילולית: לעקור ואינו משתלב היטב במשפט. גרייסון, מושלים אשורים, א (לעיל הערה 45), עמ' 146) מפריד בין המשפט הזה והמשפט שלפניו וסבור שהפועל הושמט מהמשפט השני.

53 dūru ana nalbân lū albišu מילולית: 'את החומה ל(כל) ההיקף הקפתיה'. ראו: CAD N/1, p. 199, s.v. nalbân

(כתוב: בפני) את רכושו: אבני הרים יקרות, מרכבות, סוסים, נשותיו, בניו, בנותיו (ו)שללו רב הערך. באשר לו, יחד עם אחיו, אסרתי אותם באזיקי ברונזה. הבאתי (אותם) אל עירי, אשור. (בזאת) כוננתי לתמיד את הניצחון והעצמה של (האל) אשור, אדוני, על ארץ חַנְגִּלְפַּת.

בשנת האפונים של אֶדְד־אֶח־אֶדְנֶ, מושל העיר אשור (897 לפסה"נ), הלכתי בפעם (61) החמישית אל ארץ חַנְגִּלְפַּת. קיבלתי את מנחתן של כל הארצות. [מחיקות]

בשנת האפונים של אֶדְד־דֶן (896 לפסה"נ), בועם כלי נשקי החזקים, הלכתי בפעם (79-62) השישית אל ארץ חַנְגִּלְפַּת. נור־אֶדְד־הַתְּמִנִּי, סגירתי אותו בעיר נַצְבִּנִּי; הצבתי שבעה ביצורים מכל צדדיו. הצבתי בה את אשור־דִּינִי־אֶמֶר־הַתְּרַתֵּן. הוא (נור־אֶדְדֶ) כרה סביבה תעלת מגן בסלע ההררי החזק, (ביצור) שלא היה לפני כן; תשע באמה רוחבה ואת יסודה הוא העמיק אל המים. החומה הייתה על גדת תעלת המגן. הקפתי בלוחמיי את תעלת המגן שלו כמו להבות, (ו)הם (אנשי נצבנ) בכו לו כמו ילדים. [...] עליהם מלכודות, כמו מבול, חורבן קשה, מנעתי ממנו את התבואה. במצוות אשור, האדון הגדול, אדוני, לקחתי כשלל מתוך עירו את ה[...], שלו, זהבו, רכושו, אבני הרים יקרות, את אלוהיו, את מרכבותיו, צמדים [המושכים בעול... שלי(?)], את המטה – ציוד הקרב שלו, כסאות זהב, שולחנות זהב ממורקים, [ספה מעוטרת ומשובצת, כלי נשק, חצי קרב, אוהל זהב – סמל המלכות שלו, [...] שלא מדדתי את משקלם ורכוש ארמונו הרב. [...] שלו ישב על כסא המלכות שלו. בתוך הדביר שלו (של נור־אֶדְדֶ), הוא (אֶדְד־נְרִי) טבח כבשים טהורים, הקריב פרים, הזרים כֶּרֶן, בירה משובחת, (ו)קִינַח בִּינִי טהור מתוק מן ההרים. הוא ערך את הקרבנות ועם שבה תהילתו, הוא הילל את עצמו:

בכל הארצות כולן נרעשו המלכים תמיד. ההרים רועדים. המלך אמר לאציליו בהכנעה (?):

הגבר הצעיר של אשור, הללו את שבח גבורתו!

וזהי פעולתו של (האל) דגן! זהו המלך המרבה את שבחו!

הבאתי לפני את נור־אֶדְדֶ עם צבאו הרב כשלל. הענקתי לאשור ערים עם אנשים, ומניתי את מספרם.

באותה שנת אפונים, באותו מסע, שבו נור־אֶדְדֶ הַתְּמִנִּי הובא לפני עם צבאו הרב כשלל, הבאתי אותו אל ארצי (ו)הכנסתי אותו אל גִּינוֹה, הנעתי את המרכבות והצבאות, (ו)הלכתי בדרך הקשה – הרים קשים למעבר, שאינם מתאימים לתנועת מרכבות (יי)וצבאות, (ו)שאף אחד מן המלכים אבותיי לא התקרב אל שטחם ושעוף השמים המכונף אינו מגיע אליהם – אל העיר סֶכֶר והעיר סֶפֶן, אשר מאז ימי תְּכֶלְתִּי־נֶגֶרֶת, מלך ארץ אשור, בן שלמנאסר, מלך ארץ אשור (גם הוא), שליט שקדם לי,

נמנעו מלהעלות מס ומנחה ל(אל) אשור אדוני. צרתי על הערים סָכָר וסָפֶנִי. נלחמתי עמן. הנחלתי להן מפלה גדולה. הוצאתי את שללן: הרכוש, הסחורה, הבקר, (ו)הצאן שלהן (ו)הבאתי אל עירי אשור. כבשתי את כל הערים של המחוז של (הערים) סָכָר וסָפֶנִי וסביבתן. שאריתם, (אשר) ברחו מפני נשקי העז, ירדו אלי ונכנעו לי. קיבלתי מהם מנחה והטלתי עליהם מס ומנחת ראייה כבדים.

בחדש סיוון, יום טו, בשנת האפונים של אֲנִי-אֵלִי-אֵלֶכ (895 לפסה"נ) הלכתי לעזרת העיר סָכָר. הקרבתי קורבנות לאל אֲדָד של העיר סָכָר, אדוני. שרפתי באש את הערים של ארץ חֲבָה, אויביה. קצרתי את תבואת ארצם. הטלתי עליהם מס ומנחת ראייה כבדים.

בחדש ניסן, בשנת האפונים של שִׁמְשִׁי-אֲבִי (894 לפסה"נ), הלכתי לעזרת העיר סָכָר בפעם השנייה. (הערים) סָכָר, סָכָר, סָכָר, ערים של ארץ חֲבָה, שבסביבת העיר סָכָר, אשר נמנעו מ(לשלוח) לי צמדי סוסים מושכי עול, כבשתי את הערים הללו, שרפתי אותן באש, הרסתי והחרבתי (אותן).

במצוות האל אשור האדון הגדול אדוני ואֲשֶׁתִּי גבירת הקרב והמלחמה ההולכת לפני צבאותי הרחבים, בחדש סיוון, בשנת האפונים הזאת, הלכתי בפעם החמישית [למעשה: השביעית] אל ארץ חֲנַגְלִיָּת. קיבלתי את מנחתה של ארץ חֲנַגְלִיָּת העליונה והחתונה. השתלטתי על ארץ חֲנַגְלִיָּת עד קצה גבולה. השבתי לגבול ארצי. החלתי עליהם ריבונות אחת.⁵⁴

עברתי את נהר חבור. הלכתי אל (העיר) גוֹזֵן, אשר שלט בה אֲבִי-סֶלֶם בן בְּחִינִי. נכנסתי אל (העיר) סָכָר השוכנת במוצא של החבור. באמצעות העוצמה הנעלה של (האל) שִׁמְשִׁי, אדון הכתר שלי, האוהב את כהונתי, קיבלתי את מרכבותיו הרבות, סוסים – צמדים מושכי עול, כסף, זהב, רכוש ארמונו. הטלתי עליו מס. באותו מסע שלי, עשיתי (דרכי) על גדת החבור. לנתי ב(עיר) אֲרִנְבָּה. יצאתי מן (העיר) אֲרִנְבָּה. לנתי ב(עיר) טֶבֶת.

יצאתי מן (העיר) טֶבֶת. נכנסתי אל (העיר) שְׂדִכְכָּה. קיבלתי מנחה ומס, מרכבה (ו)זהב. יצאתי מן (העיר) שְׂדִכְכָּה. לנתי ב(עיר) כֶּסֶר. יצאתי מן (העיר) כֶּסֶר (!). נכנסתי אל (העיר) קֶתֶן. הושבתי (על כס המלוכה) את אֲמִל־אֲדָד איש קֶתֶן, עבד נאמן. קיבלתי ממנו את רכוש ארמונו, מרכבה, סוסים, עגלות (ו)שוורים. הטלתי עליו מס.

יצאתי מן (העיר) קֶתֶן. חניתי בהר הצבוע (?) על גדת החבור. לנתי (שם). יצאתי מהר הצבוע (?). נכנסתי אל (העיר) דוּר־אֲדִכְלָם. סיפחתי את (העיר) דוּר־אֲדִכְלָם.

54 כאן מגיע התיאור הצבאי-המדיני אל שיאו הענייני והספרותי, ומכאן מתחיל תיאור הדרך חזרה בסגנון של 'תיאור מסע', כאמור במבוא לנספח.

יצאתי מן (העיר) דור־אֶדְכֶלֶם. הלכתי אל ארץ לֶק אל (העיר) זֶרֶךְ, ששלט בה בְּרֶתֶר בן חֶלְפִי. קיבלתי מנחה ומס.

עברתי אל העיר של חֶרֶב. קיבלתי מנחה ומס.

הלכתי אל (העיר) סֶרֶךְ השוכנת על הגדה האחרת של הפרת, ששלט בה מֶדֶד מֶלֶךְ לֶק. קיבלתי מס ומנחה, רכוש ארמונו, שוורים, (חמורים מסוג) אֶגְלִי ומס ומנחה של ארץ לֶק כולה, העליונה והתחתונה.

קיבלתי את המנחה של ארץ חֶנְדָּן. הבאתי (אותה) אל עירי, אשור.

בניתי ארמונות באזורי ארצי (השונים). רתמתי מחרשות באזורי ארצי השונים. אספתי תבואה באסמים יותר מאשר לפנים. רתמתי סוסים, בצמדים מושכי עול, יותר מאשר לפנים, למען כוחה של ארצי. (120–121)

האלים נִנְרַת וְנֶרְגַל, האוהבים את כהונתי, נתנו לי את חיות השדה וציוו עלי לערוך צִיד. הרגתי שלוש מאות ושישים אריות, במרכבתי הפתוחה, בהיאבקותי הגברית, ברגלי המהירות, בכידון. הרגתי מאתיים וארבעים שורי בר. תפסתי חיים תשעה שורי בר מקורננים, חסונים (1) פראיים. הרגתי בקרב שישה פילים. במארב שהצבתי לכדתי ארבעה פילים חיים. חמישה לכדתי במלכודת. אספתי בעיר אשור עדירים של אריות, שורי בר, פילים, איילים, יעלים, פראים, צבאים ויענים. (122–127)

כאשר המקדש העתיק של (האלה) גֶל, גבירתי, אשר לפנים בנה אותו תְּפֶלְתִי־נִנְרַת אבי (הקדום), המושל (מטעם) אשור; כאשר מקדש זה נתערער, פיניתי את עייו והגעתי עד יסודותיו. הגדלתי מאוד את המקדש הזה, יותר משהיה לפנים. השלמתי (את בניינו) מן המסד עד הטפחות והצבתי (בו) מונומנט (עם כתובת) שלי. (128–131A)

שליט עתידי שיחדש את ערעורו (של המקדש) ישב־נא את שמי הכתוב למקומו (והאלים) אשור וגֶל ישמעו את תפילתו. המסיר את כתובתי ואת שמי, הלוואי שידחו (האלים) אשור וגֶל את מלכותו ויאבדו את שמו ואת זרעו מן הארץ. (131B–133)

חודש אב, יום יז, שנת האפונים של אֶלִי־נֶפֶשְׁתִי־אֶצֶר, הסריס של אֶד־נֶרִי, מֶלֶךְ אשור. (134 [קולופון])

